

УДК 001.1

Г.В. Салата

ІСТОРІЯ НАУКИ І ТЕХНІКИ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ БІОКУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті зроблена спроба проаналізувати біокультурний принцип людської природи у контексті біокультурної антропології історії науки і техніки. З'ясовано, що історія науки і техніки рівною мірою стосується людства і світу природи. Запропоновано твердження, що історіософія техніки передбачає осмислення техніки як продукту людської цивілізації у всесвітньо-історичному масштабі. Запропонована дефініція про історію науки і техніки як міждисциплінарну галузь, що вивчає створення, розвиток і наслідки розвитку науки і техніки в культурних, історичних і соціальних контекстах

Ключові слова: історія науки, історія науки і техніки, біокультурна антропологія, культура, природа людини, суспільство.

Лавиноподібний розвиток і впровадження техніки і технологій ХХІ ст. породжує пошук шляхів вивчення її предметної області у проблемному полі біокультурної антропології людини. Техніко-технологічний потенціал соціуму наближає людину до задоволення будь-яких її потреб. Життєдіяльність індивіда прогнозовано звернена до природи і стає частиною еволюційного процесу, а людина – її вагомим гравцем. Це принциповим образом змінює соціальний статус техніки, перетворює її у фактор, що визначає майбутнє людства, що загострює проблему наслідків технічного розвитку та актуалізує питання природи людини у взаємозв'язку сентенцій людина-наука і техніка-природа.

У ХХІ ст. наука – джерело створення техніки і технологій. Суперечливість природи людини, яка постає одночасно і біологічною, і соціальною істотою, неодноразово привертала до себе увагу дослідників. Однобічність у поглядах на людину призвела до формування у ХХ ст. ідеї відсутності субстанціального закріплення буття людини. Однак людина, як і раніше, залишається предметною, матеріальною істотою, що живе в створеному нею світі культури, внаслідок чого природа людини вимагає іншого, більш широкого розуміння.

Сьогодні тема природи людини отримує нове звучання завдяки синтезу багатовікових історико-філософських традицій, в осмисленні людини і комплексу сучасних наук. Необхідність нового підходу у вирішенні проблемного питання про статус біологічного і соціального/культурного в людині цілком усвідомлена, але цей підхід недостатньо реалізований. Це значною мірою пов'язано зі специфікою людини як об'єкта дослідження. Необхідна нова наукова парадигма, яка цілісно відображає специфіку природи людини, її причетність і до світу природи, і до світу культури, що характеризує людину в якості самостійної форми буття в історії науки і техніки.

Історіографія проблеми свідчить про сформовані моделі співвідношення науки і техніки: лінійна, еволюційна, випереджальна і технізація науки. Так, представники лінійної моделі Е. Блох, Л. Мамфорд, М. Хайдеггер, К. Ясперс, та ін. вважають, що кордони між наукою і технікою довільні, і що практично застосовного критерію для розрізнення науки і техніки просто не існує.

Проблема природи людини досліджувалася Т. Гоббсом, Р. Декартом, Ф. Ніцше, А. Шопенгауером, З. Фрейдом, Е. Фроммом та ін. Значний внесок в осмислення природи людини зробили Е. Кассірер, Г. Ріккерт, М. Фуко, Ф. Фукуяма та ін. Історія науки і техніки

не однорідна у своїй історіографічній перспективі, що породжує нові проблеми та перспективи досліджень.

Метою статті є аналіз біокультурного начала природи людини у проблемному полі біокультурної антропології історії науки і техніки.

Історія науки і техніки рівною мірою досліджує проблеми людини і природи. Історія науки екстраполює загальноприйняте тлумачення світу навколо нас. Технічне знання знаходить відображення в техніці, що одночасно є результатом, засобом і об'єктом предметно-практичної діяльності. Історіософія техніки передбачає осмислення проблеми техніки як продукту людської цивілізації у всесвітньо-історичному масштабі; досліджує питання про те, як теоретичні моделі, закономірності загального характеру, методи, ідеї, накопичені наукою спрямовані на техніку як на особливий предмет дослідження.

З точки зору природничих наук, історія техніки вивчає етапи оволодіння людиною законами природи, що забезпечує більш глибоке і різнобічне використання і застосування надбань природи. Простого визнання наявності в людині біологічного і соціального/культурного недостатньо, оскільки цей підхід породжує прагнення негайно вирішити питання про їх співвідношення і надати пріоритет однієї зі складових. Крім того, ґрунтового мультидисциплінарного дослідження вимагають сучасні біотехнології та психотехнології, які можуть бути використані для зміни людської природи.

За допомогою технічних систем людина впливає на матеріальні об'єкти. Але закономірності розвитку техніки не зводяться до соціально-економічних закономірностей. Вихідним пунктом у дослідженні логіки розвитку техніки виступає аналіз взаємодії її з людиною. В процесі праці техніка займає проміжне положення між людиною і природою як предмет праці.

Дослідники припускаються в ідеалістичне тлумачення техніки – як продукту людських ідей, або до вузькотехнічного її тлумачення – як засобів праці. Таке уявлення про техніку неприйнятне, адже у розумінні людини техніка – це спільний продукт ідей і матерії. Внутрішня логіка розвитку техніки обумовлена її взаємовідношенням з природою і людиною [1].

Натуралістична версія осмислення природи людини передбачає її укоріненість саме у природі. У різних аспектах ідея біологічної природи людини розроблялася протягом всієї історії наукової думки. У різні часи природу людини зводили до тіла (Платон, Л. Фейєрбах), пристрастей і потягів (З. Фрейд), інстинктів (Ф. Ніцше) і намагалися обґрунтувати природне походження моралі, розумності та соціальності людини.

У XIX ст. еволюційна теорія Ч. Дарвіна стає природничо-науковим обґрунтуванням біологізаторських уявлень про людину. У граничному випадку цей підхід призводить до ототожнення біології вищих тварин і біології людини в інстинктивізмі XX ст. (Р. Ардрі та ін.), що досліджує філогенетичне коріння поведінки людей, витоки якої зводяться до досвідомого і докультурного начала в людині.

Соціологізаторська версія природи людини ґрунтується на визнанні спільних соціальних властивостей, установок, притаманних усім індивідам. В якості самостійної теорії вона вперше з'являється у французькому матеріалізмі XVIII ст. і стає однією з домінуючих у XIX ст. філософської антропології К. Маркса, а в XX ст. – у багатьох радянських філософів. Згідно з логікою цього підходу, сутність людини не може бути виведена з біології людини.

Теорія генно-культурної коеволюції і біокультурна антропологія стверджують, що людина органічно вплетена як у світ природи, так і у світ культури. Її потреби, тіло, психіка, поведінка мають хоча і окультурену, але біологічну базу, що виникла еволюційним шляхом. Людська природа формується як результат історичної еволюції в синтезі з певними вродженими біологічними структурами та функціями, притаманними людині.

Соціобіологічна теорія ґрунтується на теорії генно-культурної коеволюції. Якщо соціобіологія (або її похідна – еволюційна психологія) шукає джерело, мотиви людської поведінки, виходячи з біологічної підоснови існування людини, то біокультурна антропологія (П. Бейкер, Дж. Келсо) намагається зрозуміти, як культура впливає на наші біологічні можливості та обмеження. Культура перетворилася на важливий аспект нашої навколишньої дійсності за останні кілька тисяч років, і її значення продовжує зростати швидкими темпами [5].

Біокультурний підхід розглядає людину як біологічну, соціальну і культурну істоту [2-6]. Це включає розгляд біологічної мінливості як функції реагування та адаптації до навколишнього середовища за умов врахування запитів соціально-культурного середовища. Значення біокультурного підходу полягає у створенні моделі для розуміння динаміки взаємодії між людськими біологічними/фенотипічними, психологічними і соціально-культурними особливостями у відповідь на зміни навколишнього середовища.

Взаємодія штучно і природно створених діючих організмів заснований на принципі послідовної підміни людини технікою і на принципі доповнення або компенсації, бо призначення техніки полягає в тому, щоб полегшити і посилити трудові витрати людини. Але не тільки техніка доповнює органи людини, сама людина також «доповнює» технічні системи. Єдина система, складена з знарядь виробництва і людини, як носія виконавчих функцій, яку суспільство поміщає між собою і природою, називають сукупним робочим механізмом [1, 3, 7].

Перехід функцій від людини до техніки, які викликають докорінні зміни в технологічному способі поєднання людини і техніки в історії науки називають соціологізаторськими етапами. Скажімо, основними етапами в історії техніки є: людина є матеріальною основою сукупного робочого механізму; основною сукупністю робочого механізму стає машина, а людина лише доповнює її своїми органами праці, а праця при цьому стає механізованою; характеризується вільним типом зв'язку людини і техніки, сукупний робочий механізм перетворюється в однорідний – технічний [1-2].

Розвиток сучасної техніки обумовлений розвитком науки, що грає провідну роль по відношенню до техніки. Технічні інновації здійснюються не шляхом емпіричних пошуків, а шляхом застосування науково теоретичних знань. У свою чергу, потреби розвитку техніки стимулюють і спрямовують наукові дослідження [2-3].

З точки зору соціальних наук історія техніки вивчає громадські рушійні сили, громадські умови розвитку техніки і роль творців техніки. До найбільших періодів історії техніки відносять: історія кам'яного віку і ручних знарядь, техніки машин і механізації, техніки автоматизованих пристроїв і виробництва. В історії техніки виділяють історію машинобудування, металургії, гірничої справи, землеробства, транспорту, енергетики, зв'язку, військової техніки, радіотехніки, електроніки та ін. [1, 4].

Фактологічний матеріал з історії техніки використовується при розробці і обґрунтуванні гіпотез про закони і закономірності техніки, які в свою чергу є результатом теоретичного осмислення і узагальнення історії розвитку техніки. До основних напрямів історіософії техніки можна віднести провідні ціннісні підходи в осмисленні техніки і її взаємозв'язок з людиною, наукою, суспільством, вірою.

Технічне середовище як спосіб існування людини і соціокультурний аналіз її технічної діяльності, поєднує надбання з антропології, психології, фізіології та інших наук, які вивчають людину. Цей напрям історіософії техніки часто йде по шляху біологізації техніки, адже джерелом технічної творчості є діяльність людини у біокультурному полі наукової антропології. Феномен техніки розглядається як реалізація якостей і здібностей, притаманні їй природі, тобто людина технікою заповнює свою біологічну недосконалість.

Таким чином, у межах окресленої парадигми, людина знаходиться на перетині світу природи і світу культури науки і техніки, входячи своїм буттям в кожен з них. Ця межа не

розділяє, а, навпаки, об'єднує людину в самій собі, у своїй споконвічно людській сутності. Людина виступає сполучною ланкою між світом природи і світом техніки, її людське начало визначається одночасно двома складовими – біологічною та культурною, при цьому жодна з них не превалює.

Біологічне і культурне в людині не перебувають в ієрархічній залежності, а перетинаються, породжуючи граничне біокультурне начало. Вивчення людини як специфічної біокультурної системи, в якій єдність природного і культурного породжує якісно нові «людські» властивості, що дозволяють характеризувати людину як самостійну форму буття поряд з природою і культурою, вимагає інтеграції різних наук.

Природний світ продовжує служити моделлю для людського суспільства, як, наприклад, в організації держави: у XVII ст. тлумачення біокультурної природи людини стало моделлю у новому підході до вивчення права. У XIX ст. теорію Дарвіна використали для виправдання засобів і цілей двох крайніх, але протилежних політичних поглядів.

Сучасна антропологія має достатні наукові докази біологічної еволюції людини, яка триває кілька мільйонів років. Вік історії науки і техніки є набагато меншим, тому, безперечно, що більшу частину свого еволюційного шляху людина пройшла як біологічна істота.

Сфера біологічного в людині спочатку домінувала, тому поява соціокультурного оточення у нашого пращура означала лише початок процесу послідовної перебудови його біології і розширення в його природі граничного біокультурного ества. Відповідно з цим уявленням, природа людини змінює свій характер, її розвиток залежить від взаємозв'язку еволюційно-біологічних і культурних факторів.

Головна відмінність між наукою і технікою – лише в масштабі світобаченні і у ступені спільності проблем: технічні проблеми більш вузькі і більш специфічні. Наука і техніка складають різні шари наукових досліджень, кожне з яких по-різному усвідомлює свої цілі і систему цінностей.

Цілком очевидно, що сучасна техніка неможлива без ґрунтовних теоретичних досліджень. У еволюційній моделі співвідношення науки і техніки виділяють три взаємопов'язані, але самостійні сфери: наука, техніка і виробництво. Інноваційні процеси відбуваються в кожній з них згідно еволюційної схеми природи людини. Науково-орієнтована історія науки і техніки все частіше спрямовує погляди на біографічний підхід у вивченні її складових, що аргументує дослідження природи людини у науковому полі біокультурної антропології.

Техніка розвивається за рахунок впровадження інновацій на основі можливих технічних варіантів. Однак, якщо критерії вибору варіантів в науці є головним чином внутрішніми, професійними критеріями, то в техніці вони часто будуть зовнішніми. Тобто для оцінки новацій в техніці важливі не тільки власне технічні критерії, а й – оригінальність, конструктивність, фінансова складова і відсутність негативних наслідків.

Історія науки і техніки має справу з впливовими і специфічними формами культури: виробництво, вивчення і використання природних явищ. Історики науки і техніки, як вчені корегуються технічними, фінансовими та інституційними ресурсами своєї культури, зберігаючи можливість впливати і змінювати соціокультурний розвиток загалом.

Будь-яка наука повинна сприяти фізичному, психічному і соціальному благополуччю як окремої особистості, так і групи в цілому, покращуючи тим самим наш світ. Класична історія зосереджена на вивченні людства, що почалася з загальноприйнятого тлумачення світу навколо нас, який пізніше став більш витонченим і тільки в минулому столітті відокремилася від інших досліджень, надаючи широкий спектр досліджень проблемам природного середовища і людини у проблемному полі біокультурної антропології.

Історія науки і техніки рівною мірою стосуються людства і природного світу. Антропологія як наука про людину і людство повинна популяризувати себе за допомогою

досліджень в цілому і досліджень з питання виживання людської популяції зокрема. Вона має бути інтегрованою з іншими науками та повинна сформулювати нові дослідницькі питання, які є соціально значущими. У ХХІ ст. біокультурні підходи та моделі можна вважати одним із дієвих способів розробки і проведення досліджень природи і сутності людини. Історичні дослідження наукових ідей і подій й нині не транслюють наукове бачення проблеми людини у проблемному полі біокультурної антропології, що надає підстави продовжувати дослідження з окресленої теми дослідження.

Список використаної літератури

1. Некрасова Н. А. Философия техники : учеб. / Н. А. Некрасова, С. И. Некрасов. – Москва : МИИТ, 2010. – 164 с. ; Nekrasova N. A. Filosofiya tekhniki : ucheb. / N. A. Nekrasova, S. I. Nekrasov. – Moskva : MIIТ, 2010. – 164 s.
2. Салата Г. В. Природа людини в проблемному полі біокультурної антропології / Г. В. Салата // Історія науки і техніки. – 2014. – Вип. 5. - С. 231-236 ; Salata H. V. Pryroda liudyny v problemnomu poli biokulturnoi antropologii / H. V. Salata // Istoriiia nauky i tekhniky. – 2014. – Вип. 5. - S. 231-236
3. Danylova T. Overcoming the Cultural Differences: Parable as a Means of Intercultural Dialogue / T. Danylova // Антропологічні виміри філософських досліджень. – Вип. 3. – 2013. – С. 42–51 ; Danylova T. Overcoming the Cultural Differences: Parable as a Means of Intercultural Dialogue / T. Danylova // Antropologichni vymiry filosofskykh doslidzhen. – Vyp. 3. – 2013. – S. 42–51
4. Jakovlevas-Mateckis K. Conceptual Principles of the Planning of Modern Public Libraries / K. Jakovlevas-Mateckis, L. Kostinaitė, J. Pupeliėnė // LIBER Quarterly. – 2004. – Vol. 14, Issue 2.
5. Kelso J. Principles of Biocultural Anthropology [Electronic resource] / J. Kelso.– Mode of access : <http://spot.colorado.edu/~kelso/Biologicalanth.html>
6. McElroy A. Bio-cultural models in studies of human health and adaptation / A. McElroy // Medical Anthropology Quarterly. – 1990. – Vol. 4, Issue 3. – P. 243 – 265
7. Stiglitz J. Making globalization work / J. Stiglitz. – London : Penguin, 2006. – 358 p.
Стаття надійшла до редакції 07.05.2017 р.

H. Salata

THE SCIENTIFIC FIELD OF CULTURAL ANTHROPOLOGY: THE HISTORY OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

This article attempts to analyze the biocultural principle of human nature in the context of biocultural anthropology history of science and technology. Found that the history of science and technology applies equally to the humanity and the natural world. Science began with the generally accepted interpretation of the world around us, which later became more refined and only in the last century separated from other studies of specialization. Technical knowledge is reflected in the art, which are both the result of, the means and the object subject practical activities. The proposed assertion that the historical philosophy of technology involves the understanding of art as a product of human civilization in the world-wide scale; the question of how the theoretical model, laws of universal nature, methods, ideas, accumulated science, the incorporation of technology as a special subject of study.

With the help of technical systems, man acts on material objects. However, the patterns of technological development cannot be reduced to socio-economic patterns. The starting point in the study of the logic of the development of technology supports the analysis of the interaction with the person. At work, technique occupies an intermediate position between man and nature as object of labor. Researchers who proceed from any one side, or fall in an idealistic interpretation of the technology – as a product of purely human ideas, or in musicienne its interpretation – as a means of labour themselves. This is an extreme idea of the technique, therefore, inadmissible because the understanding of the human technique is the product of a fusion of ideas and matter.

The internal logic of technological development due to the relationship of technology with nature and man.

It is argued that history of science cannot be defined without referring to its recent past. The proposed definition of the history of science and technology as an interdisciplinary field that examines the creation, development and consequences of the development of science and technology in their cultural, historical and social contexts

Key words: *The history of science, the history of science and technology, biocultural anthropology, culture, human nature, society.*

УДК 338.242(477.75)"1946/1953":330.35

П.В. Сацький

КАПІТАЛЬНІ ВКЛАДЕННЯ І ЇХ ОСВОЄННЯ В КРИМУ У 1953 Р. ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ПІВОСТРОВА ІЗ УРСР

Дослідження присвячено проблемі освоєння капіталовкладень у Кримській області Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (до 1954 р.) за основними галузями економіки. До аналізу взято документи фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України, які висвітлюють статистику по освоєнню капіталовкладень у Кримській області за період після Другої світової війни. Метою дослідження є виявити основні тенденції й характерні особливості процесу освоєння капіталовкладень у Кримській області напередодні її включення до складу УРСР (у лютому 1954 р.). Автором здійснено аналіз загальних обсягів капітальних вкладень у економіку Криму протягом періоду після завершення Другої світової війни і співвідношень обсягів капіталовкладень по роках їх здійснення, а також присвячено увагу співвідношенням планових і непланових капіталовкладень в економіку Криму за роками. Автор також звернув увагу на хронологічний розрив у довідці щодо капіталовкладень в економіку Криму по роках, яку було надано в ЦК КПУ після включення Криму до складу УРСР. Цей хронологічний розрив складає від 1946 по 1950 роки і міг мати пояснення як бажанням більш детально проаналізувати тенденцію ближче до 1954 р., року передачі Криму до складу УРСР, так і грошовою реформою 1947 р. в СРСР, яка мала на меті перерозподіл фінансів у державі на користь державних за рахунок приватних (конфіскаційний характер). Найбільше уваги присвячено співвідношенню у 1953 р. між плановими капіталовкладеннями і реально освоєними по окремих галузях. Особлива увага приділяється такому явищу в процесі освоєння капіталовкладень у Кримській області в 1953 р. як капітальні вкладення поза планом. Аналіз капіталовкладень в економіку Криму напередодні 1954 р. дає можливість виявити основні підходи правлячої партії й урядових інституцій СРСР до соціально-економічного розвитку півострова, а також визначити ключові тенденції цього процесу. Встановлено, що до соціально-економічного розвитку Криму застосовувалися загальносоюзні підходи періоду після Другої світової війни, які цілком не враховували соціальних особливостей, а також природних умов півострова. Зокрема, СРСР намагався стимулювати розвиток важкої індустрії в Криму у той час як не було належної аграрної бази для забезпечення нормальної соціальної ситуації й вирішення глибокої демографічної кризи. Не менш вагомою була проблема забезпечення в умовах командно-адміністративної системи процесу соціально-економічного розвитку Криму відповідальними інституціями. Цю проблему було вирішено із передачею Криму 1954 р. до складу УРСР.